

An Evaluation of Education with Museum Practices in Social Studies Classes Based on Student Views¹

Hüseyin Çalışkan² and Sebahat Çerkez³

² Sakarya University, Turkey, ³ Kastamonu University, Turkey

ARTICLE INFO

Article History:

Received 26.07.2011
Received in revised form
28.10.2011
Accepted 24.11.2011
Available online
02.04.2012

ABSTRACT

The purpose of this study is to evaluate education with museum practices used in social studies classes based on the views of students who actually receive them as part of these classes. The study sample consists of 26 seventh grade students enrolled at the Merkez Public Elementary School, located at the central district of Kastamonu province, during the academic term 2009-2010. The researchers made use of interview forms first disseminated among and collected upon completion by subjects, as the data collection tool. The forms thus prepared were applied to students with a view to obtain their opinions about the process at the end of education with museum sessions held as part of the social studies classes. Data obtained during the study were analyzed using the content analysis method, at the end of the study. Consequently, the study revealed that generally positive impressions were spelt among the opinions of students taken for evaluation, who expressed their pleasure with the practices. Also it was found that education with museum practices had positive impacts and contributions to the class environments and that no difficulties were encountered in time of implementation of the practices.

© 2012 IOJES. All rights reserved

Keywords:

Education with museum, social studies, views of students

Extended Summary

Purpose

The purpose of this study is to evaluate in the context of student opinions the practices of education with museum implemented at the seventh class of primary school during the unit entitled "Economy and Social Life" of the course of social studies.

Method

In the study, phenomenology which is a qualitative study patterns has been used. Before conducting the study which has been planned as a work aimed at determining the opinions of students on the practices of education with museum, an experimental activity has been performed. In a process of five weeks with four hours of course per week (20 weekly course hours), the course of social studies has been given to the students attending the seventh class of primary school. After that the education with museum practices have been completed, students have been given an interview form prepared by the researchers. The interview form has been prepared as to reveal the opinions of students in what concerns education with museum by

¹ This study was presented in 11th. International Educational Technology Conference on May 25-27, 2011

² Corresponding author's address: Sakarya University, Faculty of Education, Department of Elementary Education, Sakarya/ TURKEY

Telephone: +90 2646141083

Fax: +90 2642957183

E-mail: Caliskan06@gmail.com

using five open ended questions. The data taken from students have been analyzed by using content analysis. Thus, the themes and concepts concerning each question have been determined.

Results

At the end of the analysis conducted, it has been observed that the opinions of students regarding education with museum practices are grouped under five themes.

1. *Experienced feelings*: It is observed that students expressed they have experienced very positive feelings such as “*joy, entertainment, curiosity, happiness, anxiety and interest*” in the practices of education with museum. A very small group of students have indicated that practices of education with museum are “*boring*”.

2. *Enjoyed activities*: Students have expressed that the activities they enjoyed the most in education with museum practices were “*theatre/drama, game, excursion/research*”.

3. *Contributions to the class environment*: Students argued that the most positive contributions of education with museum practices to the class environment were respectively “*cooperation, sincerity, solidarity, harmony, respect*”.

4. *Difficulties*: As to whether they have faced any difficulties in the education with museum practices, a big majority of students (89,8%) expressed a positive opinion as “*no I haven't*”.

5. *Suggestions*: As we evaluate the “*suggestions*” of students about education with museum practices, we observe that they have expressed similar things. The suggestions they made were mainly in the way of “*continuing these practices*” also in the coming processes and “*implementing them also in other courses*”.

Discussion and Conclusion

To conclude, the fact that in their opinions students stated they were satisfied with education with museum practices to a large extent, that they experienced positive feelings, that they took pleasure from practices, that the education made important contributions to their learning environment, indicate that they have a positive attitude towards museum education. The suggestions made by students about education with museum practices are also supporting their attitude related to this subject. Because the suggestions made by students are mainly in the direction of continuing the practices of education with museum and implementing them in other courses. In this context, as we consider that there is an important relationship between learning and the attitude towards courses, the suggestions of students shall be taken into account. In social studies course, it is possible to choose at least one unit which is suitable for education with museum and this chosen unit might be designed and planned according to the practices of education with museum and courses might be given in museums. But as we think that the education with museum to be conducted involves many problems concerning transportation and procedures, implementing this process is really hard. It is possible to overcome these difficulties by establishing imaginary museums and by performing education with museum practices in those imaginary museums.

Sosyal Bilgiler Derslerindeki Müzeyle Eğitim Uygulamalarının Öğrenci Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi¹

Hüseyin Çalışkan² ve Sebahat Çerkez³

² Sakarya Üniversitesi, Türkiye, ³ Kastamonu Üniversitesi, Türkiye

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihiçesi:

Alındı 26.07.2011

Düzeltilmiş hali alındı
28.10.2011

Kabul edildi 24.11.2011

Çevrimiçi yayımlandı
02.04.2012

ÖZET

Bu araştırma, sosyal bilgiler derslerinde kullanılan müze ile eğitim uygulamalarını öğrenci görüşleri çerçevesinde değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden olgubilim kullanılmıştır. Çalışma grubunu, 2009-2010 eğitim öğretim yılında Kastamonu İli Merkez İlköğretim Okulu 7/E sınıfında öğrenim gören 26 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formu kullanılmıştır. Hazırlanan bu form öğrencilere sosyal bilgiler dersinde gerçekleştirilen müze ile eğitim uygulamaları sonunda süreçle yönelik düşüncelerini almak amacıyla uygulanmıştır. Araştırma sonunda elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda öğrenci görüşleri çerçevesinde müze ile eğitim uygulamalarında olumlu duygular yaşandığı ve yapılan uygulamalardan keyif alındığı belirlenmiştir. Ayrıca müze ile eğitim uygulamalarının sınıf ortamına olumlu katkıları olduğu ve uygulamalar esnasında herhangi bir zorluk yaşanmadığı tespit edilmiştir.

© 2012 IOJES. Tüm hakları saklıdır

Anahtar Kelimeler:

Müzeyle eğitimi, sosyal bilgiler, öğrenci görüşleri

Giriş

Yaşamın her alanında ve her zaman gerçekleşen bir süreç olan eğitim sadece okullar ile sınırlı olmayıp okul dışı kurumlarda da devam eden bir etkinliktir. Son yıllarda okullar gibi tarihi mekânlar, şehitlikler, müzeler, çeşitli kurum ve kuruluşlar da bu sürecin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Özellikle müzeler eğitim öğretim sürecini zenginleştiren kurumların başında gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde temel eğitim kurumlarından biri olarak görülen hem formal hem de informal eğitime katkıda bulunan (Shabbar, 2001:61; Akmehtem, 2008:50) müzeler eğitim süreçlerinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

İnsanoğlu kendisini geliştirme arzusu içerisinde geçmişin bilinmesi ve geleceğe ışık tutmak amacıyla nesnelere biriktirmesi neticesinde ortaya çıkan (Demir, 2001:3) müzeler, Uluslararası Müzeler Komitesince "toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden somut ve somut olmayan malzemeler üzerine araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve inceleme, eğitim ve zevk alma amacıyla sergileyen, kâr amacı gütmeyen, sürekliliği olan kurumlar" (ICOM, 2007) olarak tanımlanmıştır.

Müzelerin birçok türü olmakla beraber müze olarak adlandırılmayanlarının bile var olduğu bir gerçektir. Toplumda doğan yeni gereksinimler ışığında gelişen ve değişen (Abacı, 1996:8) müze türlerini Atagök (1999:6) idari birime, bölgesel özelliğine, işlevsel yapısına veya koleksiyon çeşidine göre sınıflandırmıştır. Yapılan bu sınıflandırmanın yanında Gartenhaus (2000:34) ICOM'un doğa merkezlerini ve hayvanat bahçelerini, tarihsel evleri, yorum parklarını dahi müze türü olarak nitelediğini ifade etmiştir. Hangi tür müze olursa olsun tüm müzeler içinde ruhsal bir hazine saklar; dünyadaki karışıklıklara ve gelişmelere rağmen milli ruhun belirli yanlarını aksettirir ve canlılığını, bütünlüğünü gösterir. Yurttaşlık, coğrafya, tarih onun duvarları arasında her yerde bulunabilir (Rebetz,1969:5). Bu bağlamda müzeler, içeriği yoğunlukla yurttaşlık, tarih ve coğrafya olan sosyal bilgiler dersi konularının öğretiminde özellikle yerel

¹ Bu çalışma, 25-27 Mayıs 2011 tarihinde 11. International Educational Technology Conference (IETC 2011) de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Sorumlu yazarın adresi: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sakarya/Türkiye

Telefon: +90 2646141083

Fax: +90 2642957183

E-mail: Caliskan06@gmail.com

tarihin incelenmesi ve öğretilmesinde de kullanılabilir. Çünkü müzeler bulunduğu çevrenin dününe, başından geçen olaylarına dair nesne ve kanıtları muhafaza eden bir hazinedir (Işık, 2008:295).

Müzelerde gerçekleştirilen eğitim, bireyleri düşünce ve hislerini nesne ve koleksiyonları aracılığıyla birleştiren anlamlı deneyimler sonucu öğrenmeye motive eden bir etkinliktir ve onlar için orijinal nesnelere bağlantı kurmada uyarıcı ve heyecanlı bir yoldur. Ayrıca orijinal nesnelere iletişim kurmak sadece bireylerin yeni bilgiler edinmelerine değil, aynı zamanda kendilerini çevreleyen dünyaya karşı görsel farkındalıklarını geliştirmelerini sağlar (Sternberg, 1989:154). Bundan dolayı müzeler, gerçek şeyler ve deneyimler vasıtasıyla bireyler için ideal öğrenme ortamlarına dönüşür (Hooper-Greenhill, 1994:137). Müzelerde oluşturulan bu ideal öğrenme ortamlarında öğrenmenin gerçekleşmesinde, öğrenenin nesnelere etkileşiminin artırılması ve kendi öğrenme deneyiminin sağlanması gerekir (Shabbar, 2001:70; Akmehtem, 2005:10). Bu deneyimlerin sağlanmasıyla ise öğrenciler, ders kitaplarında yüz yüze geldikleri soyut kavramları, günlük hayatlarıyla ilgili somut gerçeklere ve ilgi çekici hikâyelere dönüştürürler (Alkış ve Güleç, 2003:67). Nesnelere vasıtasıyla öğrencilerin farklı derslerle ilişki kurmalarına ve bu nesnelere bağlantılı farklı eğitim etkinliklerinin düzenlenmesine imkan verdiğinden (Hooper-Greenhill, 1999:45) öğrenme ortamının zenginleşmesini katkı sağlar.

Yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda yenilenen 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı doğrultusunda oluşturulan sınıf ortamlarında, öğrenci bilgiyi kendi oluşturmakta ve etkinlikler öğrenci materyallerine ve birincil bilgi kaynaklarına dayandırılmaktadır (MEB, 2005). Etkinlikler çerçevesinde işlenen derslerde sınıf/okul içi etkinlikler okul dışı etkinlikler, inceleme gezileri de yer almakta (Ata, 2006:81; TTKB, 2008:1) öğrenciler aktif bir durumda öğrenmeyi öğrenmektedir. Öğrencilerin öğrenme ortamlarında aktif olması bilgiyi yapılandırması açısından oldukça önemlidir. Aktif öğrenme “öğrenenin öğrenme sürecinin sorumluluğunu taşıdığı öğrenene öğrenme sürecinin çeşitli yönleriyle ilgili karar alma ve öz düzenleme yapma fırsatlarının verildiği ve karmaşık öğretimsel işlemlerle öğrenenin öğrenme sırasında zihinsel yeteneklerini kullanmaya zorlandığı bir öğrenme sürecidir” (Açıkgöz, 2004:17). Müze uygulamaları ile öğrenci aktif öğrenme sürecinin en etkin elemanı haline gelebilmektedir.

Müze ile eğitim uygulamaları, bireylerin bir takım bilgileri ezberlemesinden ziyade bilgiyi zihninde aktif bir şekilde kendisinin yapılandırmasına imkân vererek gerçek öğrenmeyi sağlar. Gerçekte öğrenme, anlamlandırma ya da anlam yapılandırma sürecidir. Bilgi, bireysel olarak oluşturulduğunda insanların içinde vardır. Her birey öğrenirken, anlamı, bireysel ve sosyal olarak yapılandırır (Özden, 2003:55). Bu yeteneklere sahip bir kimse okul yaşamı boyunca bir takım bilgileri ezberleyen bir başkasından daha verimli olacaktır.

Müzeler estetik duygunun, yaratıcılığın, hayal gücünün gelişmesini, empati becerisinin kazanılmasını sağlayan ideal kurumlardır (Alkan, 1979:45). Safran ve Ata (1998:91) ise tarihsel çevreye yapılan eğitim gezilerinin; öğrencilerin gözlem, değerlendirme, sınıflama becerilerini, kavramlar bilgisini geliştirdiği, görsel kanıt değerlendirmeyi kolaylaştırdığı, değişimi ve sürekliliği algılamaya yardımcı olduğu ve tarihsel çevreyle empati kurabilme gibi kazanımlar sağladığı ifade etmektedirler. Bunlar aynı zamanda sosyal bilgiler dersi öğretim programının kazandırmayı hedeflediği temel beceriler arasındadır (MEB, 2009). Dolayısıyla müzelerin, sosyal bilgiler dersi öğretim etkinliklerinde kullanılması bahsi geçen becerilerin kazandırılmasında içeriği gereği olumlu katkı sağlayacağı söylenebilir.

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 2008’de çıkardığı “Müze ile Eğitim” genelgesinde sosyal bilgiler dersi öğretim programıyla ilgili açıklamalar kısmında, 6. ve 7. sınıflar için “geçmişe ait, uzun süre kullanılmayan toplumsal nesnelere şekillerinin görünen biçimlerinin sergilenmesinin öğrencilerin bu şeylerin nasıl değiştiğinin farkındalığının gelişimine yardım edeceği, yerel müzelere, tarihsel toplumlar ve restore edilmiş köylere ya da diğer kaynaklara geziler düzenleyerek, öğrencilerde, zaman kavramlarıyla oluşan deneyimlerin sunulabileceği” belirtilmektedir (MEB, 2008:68). Bu doğrultuda müzeleri, tabiat ve kültür varlıklarını birer uygulama laboratuvarı işlevine dönüştürmek amacıyla kazanımlar arası ilişkilendirmeler yapılmıştır. Tüm bu bahsedilen hususlar doğrultusunda müze ile eğitimi sosyal bilgiler derslerinde kullanmak sayılan beceri ve kazanımların yanında öğrencilerde; gözlem yapma, karşılaştırma, analiz, sentez, kanıtları kullanma ve değerlendirme gibi birçok üst düzey düşünce ve becerilerini geliştirebilir.

Sosyal bilgiler öğretiminde, müze eğitimi uygulamaları; öğrencilere olay ve nesnelere yerinde inceleme fırsatları sağlamada, algılamalarını kolaylaştırmada önemli katkılarından olacağı bir gerçektir. Bu araştırmada, ilköğretim yedinci sınıf sosyal bilgiler dersi “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde uygulanan müze ile eğitimi öğrenci görüşleri çerçevesinde değerlendirmek amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim çalışmalarında genellikle belli bir olguya ilişkin bireysel algıların veya perspektiflerin ortaya çıkarılması ve yorumlanması amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2006:72).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, 2009-2010 eğitim öğretim yılında müze ile eğitim uygulamalarına katılan Kastamonu İli Merkez İlköğretim Okulu 7/E sınıfında öğrenim gören 17 erkek, 9 kız toplamda 26 öğrenci oluşturmaktadır.

Gerçekleştirilen İşlemler

Öğrencilerin yapılan müze ile eğitim uygulamalarına yönelik görüşlerini tespit etmeye yönelik bir araştırma olarak planlanmıştır. Çalışma grubuna uygulanan müze ile eğitim uygulamalarının işlem basamakları şu şekilde gerçekleştirilmiştir: Uygulama sürecinden önce işlenecek konular, örnek etkinlikler, yararlanılacak kaynaklar, kullanılacak ölçme araçları, öğrencilere müze ile eğitim uygulamaları ve süreçle ilgili gerekli bilgilerin verilmesi vb. gibi hazırlıklar yapılmıştır. Müzelerdeki nesnelere hareketle “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesindeki kazanımlarına yönelik bu ünite kazandırılması gereken beceri, kavram vb. dikkate alınarak müze ile eğitim ders planları hazırlanmıştır. Ünite kazanımları çerçevesinde hazırlanan çalışma yapıları ve etkinlik dosyaları araç ve gereçler öğrencilere ulaştırılmıştır. Deneysel olarak tasarlanan araştırmanın uygulama aşaması, haftada dört saat olmak üzere toplamda beş haftalık (20 ders saati) bir süreçte gerçekleştirilmiştir. Planlanan haftalık ders saatinin normalden bir ders saati fazla olmasının nedeni, el becerisine dayalı etkinlik çalışmalarının hazırlık ve uygulama evresinin uzun sürmesinden dolayıdır. İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler dersi “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesi müze ile eğitime dayalı uygulamalar çerçevesinde çalışma grubuna uygulanmıştır.

Kastamonu ilinde bulunan “Arkeoloji Müzesi” ve “Livapaşa Konağı Etnoğrafya Müzesi”nde gerçekleştirilen çalışma sürecinde yüz yüze öğrenme son derece esnek oluşturulmuştur. Koleksiyonlar, sergiler, maket, video kullanımı, atölye çalışmaları, drama çalışmaları, bilgi panoları, etiketler, yazılı gereçler, personel, müzede bulunan nesnelere, öğrenme ve öğretme kaynağı haline getirilmiştir. Her iki müzede bulunan nesnelere ilgili el becerisine dayalı bir takım etkinlikler boyunca; çizim, boyama, seramik çalışması, bakır kabartma, dokuma gibi ya da yine müze içeriğiyle ve ünitenin kazanımlarıyla ilgili olarak öyküler oluşturma, bu öyküleri yazma ve canlandırma biçiminde yaratıcı yazınsal çalışmalar, bu öykülerden hareketle yaratıcı drama etkinlikleri yapılmıştır. Yapılan etkinlikler çerçevesinde şiirler yazılmış, resimler ve kostümler yapılmış, birçok fiziksel aktivite gerçekleştirilmiştir. Seramik çalışması atölyede yeterli kil elde edilemediğinden oyun hamuru aracılığıyla yapılmış ve çeşitli formlar oluşturulmuştur. Ayrıca öğrencilerin hiç rastlamadığı ya da duyularıyla hiç tecrübe etmediği olguları somutlaştırılmış, onların görmesi, dokunması, koklaması, aletleri tutabilmesi ve araçları kullanabilmesi gibi imkânlar çalışılan müzelerde öğrencilere sunulmuştur.

Veri Toplama Aracı

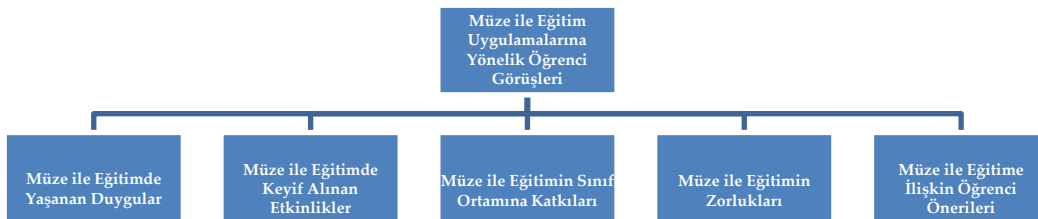
Müze ile eğitim uygulaması tamamlandıktan sonra öğrencilere araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu uygulanmıştır. Görüşme, insanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamalarına, tanımlarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın bir yoludur (Punch, 2005:165). Görüşme formu, müze ile eğitim uygulamalarına yönelik öğrenci görüşlerini açığa çıkaracak nitelikte ve şekilde açık uçlu beş adet soru kullanılarak yapılandırılmıştır. Ayrıca görüşme formundaki soruların uygunluğu alanla ilgili iki uzmanın görüşüne sunulmuş ve gelen öneriler doğrultusunda forma son şekli verilmiştir. Görüşme formu “Müze ile eğitim uygulamalarında ne tür duygular yaşadınız?”, “Müze ile eğitim uygulamalarında en çok keyif aldığınız aşama (etkinlik) hangisiydi? Neden?”, “Müze ile eğitim uygulamalarının sınıf ortamına ne gibi katkıları olduğunu düşünüyorsunuz?”, “Müze ile eğitim uygulamalarında ne gibi zorluklar yaşadınız?” ve “Müze ile eğitim uygulamalarına yönelik neler önerebilirsiniz?” sorularından oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Öğrencilerden elde edilen veriler içerik analiz yöntemine tabi tutularak çözümlenmiştir. İçerik analizi, toplanan verilerin kavramsallaştırılması ve daha sonra ortaya çıkan bu kavramların mantıklı bir şekilde düzenlenerek aralarındaki ilişkileri açıklayabilen temalarını içeren bir analizdir (Yıldırım ve Şimşek, 2006:227). İçerik analizi esnasında her soruyla ilgili temalar ve kavramlar tespit edilmiştir. İçerik analizi yaklaşımı, nitel görüşme verilerinin ve açık uçlu soruların çözümlenmesinde sıklıkla kullanılmaktadır. Araştırmada da içerik analizi türlerinden ‘kategorisel analiz’ kullanılmıştır. Kategorisel analiz, genel olarak belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesi ve ardından bu birimlerin önceden saptanmış ölçütlere göre kategoriler halinde gruplandırılması işlemidir (Tavşancıl ve Aslan, 2001:90). Tema (kod) ve kavramların (kategoriler) ortaya çıkmasında bulgulardan elde edilen kavramlar oldukça etkili olmuştur. Veriler araştırmacılar tarafından ayrı ayrı değerlendirilerek kodlanmış ve kodlamalar arasındaki tutarlılık .91 olarak tespit edilmiştir. Tutarlılığın .70’den yüksek oluşu nedeniyle analizlerin iç güvenirliliğinin sağladığı kabul edilmiştir (Miles and Huberman, 1994). Araştırmanın sonuçları rapor edilirken doğrudan görüşme alıntılarına yer verilmiştir. Tema ve kavramlara yönelik öğrencilerden birebir alıntılar yapılarak geçerlilik sağlanmıştır (Patton, 1987). Alıntıların aktarılmasında öğrencilere 1’den 26’ya kadar verilmiş olan kod numaraları kullanılmış ve Ö1 (öğrenci 1), Ö2 (öğrenci 2) şeklinde gösterilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Gerçekleştirilen analiz sonucunda müze ile eğitim uygulamalarına ilişkin olarak öğrenci görüşlerinin beş temada toplandığı görülmüştür (Şekil 1).

Şekil 1. Öğrenci Görüşlerinden Oluşan Temalar

Bunlar müze ile eğitimde yaşanan duygular, müze ile eğitimde keyif alınan etkinlikler, müze ile eğitimin sınıf ortamına katkıları, müze ile eğitimin zorlukları ve müze ile eğitime ilişkin öğrenci önerileri şeklindeki temalardan oluşmaktadır. Ayrıca beş tema kapsamında 26 kavram bulunmaktadır. Aşağıda her bir tema ve bu temalarla ilgili kavramlara dayalı olarak öğrenci görüşlerinden elde edilen bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

1. Müze ile Eğitimde Yaşanan Duygular

Müze ile eğitim uygulamalarında öğrencilerin yaşadıkları duygular temasına ilişkin kavramların dağılımları Tablo 1’de sayı ve yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 1. Müze ile Eğitim Uygulamalarında Yaşanan Duygulara İlişkin Öğrenci Görüşleri

Yaşanan Duygular	f	%
Sevinç	10	30,3
Eğlenceli	7	21,2
Merak	6	18,1
Sıkıcı	3	9,1
Mutluluk	3	9,1
Heyecan	2	6,1
İlgi	2	6,1
Toplam	33	100

Tablo 1 incelediğinde öğrencilerin müze ile eğitim uygulamalarında “*sevinç, eğlenceli, merak, mutluluk, heyecan ve ilgi*” gibi olumlu duygular yaşadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Sadece üç öğrenci ise müze ile eğitim uygulamalarında yaşamış oldukları duyguyu “*sıkıcı*” olarak ifade etmişlerdir.

Görüşmeye katılan öğrencilerin büyük bir kısmı (%30,3) müze ile eğitim uygulamalarına katıldıklarından dolayı oldukça “*sevinç*”li olduklarını söylemektedirler. Görüşmeye katılan öğrencilerden bazıları bu durumla ilgili olarak şu şekilde ifadeler kullanmışlardır: “*Müzedeyken içinde sevinç uyandı. (Ö12)*” “*Müzeye gidince eskiden kalma şeyleri (çanaklar, tabaklar vb) gördüm ve çok sevindim. (Ö13)*” “*Müzeye gittiğimde yapılan etkinlikler eğlenceliydi. İçimde sevinç uyandı. (Ö25)*”. Öğrencilerin %21,2’i ise müze ile eğitim uygulamalarının “*eğlenceli*” olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Katılımcı öğrencilerden bazıınının “*İlk gittiğimde biraz sıkıcı geldi ama sonradan eğlenmeye başladım. (Ö2)*” “*Müzedeki etkinlikler eğlenceliydi. (Ö12)*” şeklindeki ifadeleri müzede öğrencilerin ne kadarda eğlendiklerinin birer göstergesi olarak değerlendirilebilir. Öğrencilerin müze ile eğitim uygulamalarında yaşamış oldukları duyguyu “*merak*” olarak ifade edenlerin oranı ise %18’1’dir. Bu durumla ilgili öğrenci görüşleri ise şu şekildedir: “*Merak duygusu uyandı. (Ö1)*” “*Tarihe karşı merak uyandı bende. (Ö15)*” “*İçimden o anı yaşamak geçti. (Ö17)*” “*Geçmiş zaman hakkında merak uyandı. (Ö22)*”. Bu şekildeki ifadeler, öğrenme için en temel unsurlardan olan merak duygusunun müze ile eğitim uygulamalarıyla öğrencilerde oluştuğunun birer kanıtı olarak gösterilebilir.

Bunların yanı sıra müze ile eğitim uygulamalarında hakkında bazı öğrencilerin (%9,1) “*sıkıldıkları*” yönünde görüş ifade ettikleri de görülmektedir. Öğrencilerden birinin “*İlk gittiğimde biraz sıkıcı geldi... (Ö2)*” şeklindeki ifadesi de öğrencilerin müze ile eğitim uygulamalarıyla ilk kez karşılaştıklarından dolayı sıkılmış olabileceklerini göstermektedir.

Ancak bu elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin müze ile eğitim uygulamalarında büyük oranda (%90,9) olumlu duygular yaşadıkları (*sevinç, eğlenceli, merak, mutluluk, heyecan ve ilgi*) olumsuz duygu yaşayan (*sıkıcı*) çok az öğrencinin (%9,1) var olduğu söylenebilir.

2. Müze ile Eğitimde Keyif Alınan Etkinlikler

Müze ile eğitim uygulamalarında öğrencilerin en çok keyif aldıkları etkinlikler temasına ilişkin kavramların dağılımları Tablo 2’de sayı ve yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğrenciler müze ile eğitim uygulamalarında en çok “*tiyatro/drama, oyun, gezi/inceleme*” gibi etkinlikler yapmaktan keyif aldıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmeye katılan öğrencilerin %39’unun müze ile eğitim uygulamalarında en çok “*tiyatro/drama*” etkinliklerinden keyif almış oldukları görülmektedir. Görüşmeye katılan öğrencilerin bazıları bu durumu şu şekilde ifade etmişlerdir: “*Tiyatro yapmamız. Çünkü insan sahneye çıktığında heyecanlanıyor, istekleniyor keyif ve heyecan duyuyor. (Ö3)*” “*Coğrafi keşifleri canlandırdığımız aşama çok ilginçti. Pusulanın bulunuşunun anlatılışı oldukça güzeldi. (Ö8)*” “*Tiyatro yaptığımız etkinlikler çok hoşuma gidiyordu. (Ö10)*” “*Drama etkinlikleriydi.*

Arkadaşlarımla konuşup tartışma konulu birden fazla drama etkinliği yaptık, çok keyifliydi. (Ö14) "Tiyatroda doğaçlama yapmak güzeldi. (Ö17) "Drama etkinlikleriydi. Çok eğlendim ve hayal gücüm gelişti. (Ö22) "Eskiye gözünde canlandırmak çok ama çok hoştu. (Ö26) Öğrencilerinde ifade ettikleri gibi tiyatro/drama etkinliklerinin öğrencilere ilginç gelmesinden, onları isteklendirmesi ve heyecanlandırmasından, hayal güçlerini kullanmaya itmesinden ve birlikte bir şeyler yapmalarından dolayı bu etkinlikleri uygulamaktan keyif aldıkları söylenebilir. Öğrencilerin %19,5'inin ise uygulamalarda en çok keyif aldıkları etkinliklerden bir diğerinin de "oyun" etkinliği olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcı öğrencilerin bazılarının "Oyun oynamak çok zevkliydi. (Ö7) ve "Farklı oyunlar oynadık. (Ö24)" gibi ifadeleri aslında öğrencilerin yapılan etkinlikleri birer oyun gibi algıladıklarını göstermektedir. Oyun çağında olan bu öğrencilerin uygulanan etkinlikleri birer oyun olarak algılamaları öğrenmeye olumlu yansıtacağı söylenebilir. Öğrencilerden müze ile eğitim uygulamalarında en çok keyif aldıkları etkinlik olarak "gezi/inceleme"yi ifade edenlerin oranı %12,2'dir. Bu durumla ilgili birkaç öğrenci "Müze'yi gezmek çünkü çok eğlenceliydi. (Ö5, Ö6, Ö16)" diyerek gezinin eğlenceli oluşuna vurgu yaparlarken, bir başka öğrencinin "Dikkat çekici bir sürü eser vardı. (Ö12) şeklindeki ifadesiyle yapılan etkinliklerdeki incelemelere ve nesnelerin dikkat çekiciliğine işaret ettiği görülmektedir. Buna göre öğrencilerin yapmış oldukları gezi/incelemelerin gerek öğrenciler tarafından eğlenceli bulunuşundan gerekse onların dikkatini çekici birçok unsurun olmasından dolayı onları/öğrencileri öğrenmeye karşı olumlu motive ettiği söylenebilir.

Tablo 2. Müze ile Eğitim Uygulamalarında Keyif Alınan Etkinliklere İlişkin Öğrenci Görüşleri

Keyif Alınan Etkinlikler	f	%
Tiyatro/Drama	16	39,0
Oyun	8	19,5
Gezi/İnceleme	5	12,2
Resim /Kabartma	4	9,8
Bakırcılık	3	7,3
Oyun hamuru	3	7,3
Dans etmek	2	4,9
Toplam	41	100

Ayrıca müze ile eğitim uygulamalar sırasında yapılan "resim/kabartma, bakırcılık, oyun hamuru, dans etmek" gibi diğer etkinliklerden hoşlandıklarını ifade eden öğrenciler de olmuştur. Tüm bu bulgulara göre, müze ile eğitim uygulamalarında farklı etkinliklerin yapılmasının öğrencileri öğrenmeye karşı daha istekli hale getirebileceği söylenebilir.

3. Müze ile Eğitimin Sınıf Ortamına Katkıları

Müze ile eğitim uygulamalarının sınıf ortamına katkılarına ilişkin öğrenci görüşleri temasına yönelik kavramların dağılımları Tablo 3'de sayı ve yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 3. Müze ile Eğitimin Sınıf Ortamına Katkılarına İlişkin Öğrenci Görüşleri

Sınıf Ortamına Katkılar	f	%
Yardımlaşma	9	30,0
Samimiyet	7	23,3
Dayanışma	5	16,7
Uyum	5	16,7
Saygı	4	13,3
Toplam	30	100

Tablo 3'de görüldüğü gibi öğrenciler müze ile eğitim uygulamalarının sınıf ortamına en çok sırasıyla "yardımlaşma, samimiyet, dayanışma, uyum, saygı" gibi olumlu katkılarının olduğunu ifade etmişlerdir.

Görüşmeye katılan öğrencilerin %30,0'u müze ile eğitim uygulamalarının sınıf ortamına en çok "yardımlaşma" gibi olumlu bir yansımasının olduğu şeklinde değerlendirmişlerdir. Bu durumla ilgili öğrencilerden birinin "Arkadaşlarım anlamadıklarında onlara gerekli açıklamaları yaparak yardım ettim. (Ö8)" diyerek arkadaşlarının öğrenmelerinden kendini sorumlu tuttuğu ve onlara öğrenmelerinde yardım ettiğini söylemektedir. Bir başka öğrenci ise "Birbirimizle yardımlaşarak işbirliği içinde çalıştık. (Ö22)" şeklindeki görüşüyle bu tür bir yardımlaşmanın kendilerini sınıf ortamında işbirliğine yönelttiğini söylemektedir. Öğrencilerin %23,3'ünün ise uygulamaların sınıf ortamına en önemli katkılarından birinin de birbirleri arasındaki "samimiyet"i artırdığı şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcı öğrencilerin birinin "Uyumlu yani çok samimi bir ilişki kurdum. (Ö7)"; diğer bir öğrencinin "İyi, samimi ve güzel bir ilişki kurdum. (Ö9)"; yine başka bir öğrencinin "Geçmişe göre daha iyi ilişkiler kurdum. (Ö13)" şeklindeki ifadelerinden de anlaşıldığı gibi öğrencilerin müze ile eğitim uygulamalarına katılmaları geçmişe nazaran sınıftaki ilişkilerini iyileştirdiği dolayısıyla sınıf ortamına oldukça pozitif yansımaları olduğu söylenebilir. Katılımcı öğrencilerin %16,7'si de öğrenciler arasındaki "dayanışma"yı artırdığı şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bu durumla ilgili öğrencilerden birinin "Kimse kimseyi kırmadan dayanışma içinde etkinliklerimizi yaptık. (Ö16)" şeklindeki ifadesiyle uygulamadaki dayanışmaya vurgu yaparken; diğer bir öğrencide "Örneğin tiyatro yaparken biri senaryo yazdı, diğeri oynadı, biri araç gereç getirdi. (Ö18)" diyerek yaptıkları uygulamalarda dayanışma içinde oldukları dair örnekler vermektedir. Bir başka öğrencide "Grup olmanın önemini kavradım. (Ö4)" diyerek bu uygulamalar sayesinde grup bilincini kazandığına işaret etmektedir.

Sınıf ortamında samimi bir atmosferin olması kuşkusuz öğrenme için oldukça önemli bir unsurdur. Gerek öğrenci ifadeleri gerekse de bu ifadelerle bağlı olarak ortaya çıkan kavramlar genel olarak değerlendirildiğinde müze ile eğitim uygulamalarının sınıf ortamına yani öğrenme ortamına önemli katkılarından olduğu, öğrencilerde yardımlaşma, dayanışma, uyum içinde çalışma, samimiyet ve saygı duygularını geliştirdiği öğrenmeye doğrudan olumlu katkı yaptığı söylenebilir.

4. Müze ile Eğitimin Zorlukları

Müze ile eğitim uygulamalarının zorluklarına ilişkin öğrenci görüşleri temasına ilişkin kavramların dağılımları Tablo 4'de sayı ve yüzde olarak verilmiştir.

Tablo 4. Müze ile Eğitimin Zorluklarına İlişkin Öğrenci Görüşleri

Zorluklar	f	%
Yaşamadım	21	80,8
Gürültü	2	7,8
İlgisizlik	1	3,8
Çalışma kâğıtlarını doldurmak	1	3,8
Mekânsal zorluk	1	3,8
Toplam	26	100

Tablo 4'de görüldüğü gibi müze ile eğitim uygulamalarında herhangi bir zorluk yaşayıp yaşamamalarına ilişkin olarak öğrencilerin büyük çoğunluğu (%80,8) "yaşamadım" şeklinde olumlu görüş ifade etmişlerdir. Hatta bu durumla ilgili öğrencilerden biri "Bana göre hiçbir zorluğu yok. Hatta çok güzel ve eğlenceli ama öğretmen için olan zorluklarını bilemem. (Ö15)" şeklindeki ifadesiyle müze ile eğitim uygulamalarının öğrenciler için herhangi bir zorluğunun olmadığına aksine eğlenceli olduğuna vurgu yapmaktadır. Ancak birkaç öğrenci ise müze ile eğitim uygulamalarının bazı zorluklarının olduğunu ifade etmişlerdir. Bu öğrencilerden biri "Müzeyle gelen ziyaretçiler çok gürültü yapıyor ve kargaşa olabiliyor. (Ö26)" diyerek uygulamadaki "gürültü"yü (%7,8) bir zorluk olarak dile getirmiştir. Diğer bir öğrenci ise "Bazı öğrencilerin ilgisizliği ve önemsememesi müze ile eğitimi zorlaştırdı. (Ö8)" şeklindeki ifadesiyle bazı öğrencilerin süreçteki "ilgisizliğini" bir sıkıntı olarak değerlendirmiştir. Başka bir öğrencide "Çalışma kâğıtlarını doldurmada bayağı zorluklar yaşadık. (Ö11)" diyerek müze ile eğitim uygulamalarında "çalışma kâğıtlarını doldurmanın" oldukça zor olduğunu ifade etmiştir. Yine başka bir öğrencide "Mesleklerle ilgili etkinliği yaparken oturacak yer bulamadık. (Ö17)" şeklindeki ifadesiyle "mekânsal zorluk" yaşanılmasını bir sıkıntı olarak değerlendirmiştir. Tüm bu durumlar genel olarak değerlendirildiğinde, müze ile eğitim uygulamalarının

öğrenciler açısından herhangi bir zorluğunun olmadığı, aksine öğrenciler tarafından hoşlanılan eğlenceli bir uygulama olarak görüldüğü söylenebilir.

5. Müze ile Eğitime İlişkin Öğrenci Önerileri

Müze ile eğitim uygulamalarına ilişkin yapılan “öğrenci önerileri” genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin genellikle benzer önerileri dile getirdikleri görülmüştür. Öğrenci önerileri çoğunlukla bundan sonraki süreçlerde de bu “uygulamaların devam etmesi” ve “diğer derslerde de uygulanması” şeklinde olmuştur. Özellikle bazı öğrenciler sosyal bilgiler derslerinde müze ile eğitim uygulamalarının devam etmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Sosyal bilgiler dersi içeriğinin müze ile eğitim için oldukça uygun olmasını bu duruma neden olarak göstermişlerdir. Görüşmeye katılan öğrencilerin bazıları, müze ile eğitimin sosyal bilgiler dersinde uygulanmasının gerekli olduğu görüşüne ilişkin şu ifadeleri kullanmışlardır: “Bundan sonraki sosyal bilgiler derslerinde de olmasını isterim. Çünkü sosyal bilgiler dersi tarihi konulardan oluştuğundan ve müzede geçmişteki insan yaşantılarının örneklerini sunduğundan daha uygun bence... (Ö9)” “Sosyal bilgiler derslerinde uygulanmasına devam edilmeli bana göre... Çünkü sosyal bir tarih dersi... Müzelerde de bize tarihimizde neler yapıldığını nelerle uğraşıldığını ve ne gibi zorluklarla yaşandığını öğreniyoruz. (Ö13)” “Sosyal derslerinde uygulamalara devam edilirse daha iyi olur. Çünkü eserler bu derslerle çok daha ilişkili... (Ö21)”. Yine bazı öğrencilerde fen ve teknoloji dersinde de müze ile eğitim uygulamalarının yapılması gerektiğini yönünde görüş ifade etmişlerdir. Bu önerilerine neden olarak da müzedeki bazı nesnelerin fen ve teknoloji dersinin içeriğine uygun olmasını göstermişlerdir. Bu durumla ilgili önerilerini bazı öğrenciler şu şekilde ifade etmişlerdir: “Fen ve teknoloji dersinde de uygulanmalı. Hem bu derste görerek daha iyi öğreniyorum. (Ö1)” “Fen ve teknolojinin müze ile eğitimle uyumlu olacağını düşünüyorum. (Ö6)” “Fen ve sosyal derslerinde uygulanmasını isterdim. Çünkü kemik parçalarını ve oradaki eserleri kanıt olarak inceleyip kitabımızdan takip edersek daha başarılı olacağımıza inanıyorum. (Ö18)” “Fen bilimsel bir ders olduğu için buradaki eserlerden yararlanılabilir. (Ö22)”. Ayrıca birkaç öğrencide bazı derslerde, özellikle de resim, müzik, teknoloji tasarım gibi derslerde çok sıkıldıkları ya da bu dersleri sevmediklerinden dolayı müze ile eğitim uygulamalarının bu derslerde de yapılması gerektiği şeklinde önerilerde bulunmuşlardır. Bu durumla ilgili öğrencilerden bazıların ifadeleri şu şekildedir: “Resim, müzik ve teknoloji derslerinde olmasını isterim. Bu derslerde çok sıkıldığımdan ve sevmediğimden. (Ö14)” “Resim ve müzikte uygulanmalı bence. Çünkü bu dersler genelde boş dersler. Müzeye gitsek daha iyi olur bu derslerde. (15)” “Teknoloji tasarım, resim ve müzik dersleri bunlarda olmalı. Çünkü bu dersleri sevmiyorum. (Ö23)” “Resim ve müzik dersi çok sıkıcı geçiyor, o yüzden bu derslerde uygulansın. (Ö25)”. Tüm bu durumlar göstermektedir ki, müze ile eğitim uygulamaları öğrencilerin oldukça ilgisini çekmekte, onları öğrenmeye karşı olumlu yönde motive etmekte ve öğrenmeyi daha eğlenceli bir hale getirmektedir. Dolayısıyla öğrenciler, içeriği uygun derslerde ya da kendilerinin sıkıldıkları veya sevmedikleri diğer derslerde de müze ile eğitim uygulamalarının yapılması yönünde önerilerde bulunmaktadırlar.

Sonuçlar ve Öneriler

Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin müze ile eğitim uygulamalarında “sevinç, eğlence, merak, mutluluk, heyecan ve ilgi” gibi olumlu duygular yaşadıkları sadece üç öğrencinin ise müze ile eğitim uygulamalarında “sıkıldıkları” tespit edilmiştir. Öğrencilerin bu tür olumlu duygulara sahip olmaları uygulamalar esnasında yaptırılan etkinliklerden keyif duymalarıyla ve sürece aktif bir şekilde katılmalarıyla açıklanabilir. Öğrencilerin aynı zamanda tiyatro/drama, oyun şeklindeki çeşitli etkinliklerden oldukça keyif aldıklarını ifade etmeleri bu sonucu desteklemektedir.

Sosyal bilgiler derslerinde gerçekleştirilen müze ile eğitim uygulamalarının öğrenciler arasında “yardımlaşma, samimiyet, dayanışma, uyum, saygı” gibi davranışları geliştirerek sınıf ortamına olumlu katkılarının olduğu öğrenci görüşlerine göre belirlenmiştir. Öğrenme ortamlarına bu tür olumlu etkileri olan müze ile eğitim uygulamalarına yönelik öğrencilerin olumsuz değerlendirmelerde bulunmadıkları söylenebilir. Hatta öğrencilerin büyük çoğunluğunun süreç içerisinde herhangi bir zorluk yaşamadıkları sonucu da bu durumu teyit etmektedir.

Sonuç olarak öğrencilerin müze ile eğitim uygulamalarından oldukça memnun olmaları ve öğrenme ortamına önemli katkılar yaptığı yönünde görüşler ifade etmeleri, müze ile eğitime yönelik olumlu bir

tutumuna sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Öğrencilerin müze ile eğitim uygulamalarına yönelik yapmış oldukları öneriler de bu tutumlarını destekler niteliktedir. Çünkü öğrenciler yapmış oldukları öneriler çoğunlukla müze ile eğitim uygulamalarının devam etmesi ve diğer derslerde de uygulanması yönündedir. Bu bağlamda öğrenme ile derslere yönelik tutum arasında oldukça önemli bir ilişkinin olduğu düşünüldüğünde öğrencilerin bu önerileri dikkate alınmalıdır. Sosyal bilgiler derslerinde müze ile eğitim yapmaya uygun olan en azından bir ünite seçilebilir ve seçilen bu ünite müze ile eğitim uygulamalarına göre tasarlanıp planlanarak dersler müzede işlenebilir. Ancak yapılacak olan müze ile eğitimin gerek ulaşım gerek prosedür anlamında birçok zorluğunun olduğu düşünüldüğünde bu sürecin gerçekleştirilmesi oldukça zordur. Bu zorluklar ise hem ulaşım ile ilgili hem de gerçekleştirilmesi gereken prosedür ile ilgili kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılarak az da olsa ortadan kaldırılabilir. Kısacası gerçekleştirilecek olan müze ile eğitim uygulamalarıyla öğrencilerin öğrenmeye karşı ilgileri artırılacak, anlamlı öğrenmeye önemli katkılar sağlanacak ve aktif öğrenme ortamlarının oluşmasına fırsatlar verilmiş olacaktır.

Kaynakça

- Abacı, O. (1996). *Müze eğitimi*. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Açıkgöz, K. Ü. (2004). *Aktif öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Akmehmet, K. T. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde arkeoloji müzelerinin nesne merkezli eğitim etkinlikleriyle kullanılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akmehmet, T. K. (2008). Müzelerin tarih öğretiminde nesne merkezli eğitim etkinlikleriyle kullanılması ve ilköğretim sosyal bilgiler öğretimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 180(4), 50-67.
- Alkış, S. & Güleç, S. (2003). Sosyal bilgiler öğretiminde müze gezilerinin iletişimsel boyutu. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1) 63-78.
- Alkan, C. (1979). *Eğitim ortamları*. Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Ata, B. (2006). Sosyal bilgiler öğretim programı. *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (Ed: Cemil Öztürk). Ankara: Pagem A Yayıncılık.
- Atagök, T. (1999). *Yeniden müzeciliği düşünmek*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Demir, C. (2001). *Müzelerde çağdaş pazarlama*. İstanbul: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayınları.
- Gartenhaus, A. R. (2000). *Yaratıcı düşünme ve müzeler*. (Çeviri: R. Mergenci & B. Onur) Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Hooper-Greenhill, E. (1994). Museum education: Past, present and future. *Towards the museum of the future*. (Eds: R. Milles & L. Zavala). London and New York: Routledge
- Hooper-Greenhill, E. (1999). *Müze ve galeri eğitimi*. (Çeviri: M.Ö. Evren & E. G. Kapıcı). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Işık, H. (2008). İlköğretimde tarih konularının yerel tarih ile ilişkilendirilmesinin öğrenci başarısına etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1(4), 291-310.
- ICOM (2007). Museum definition. <http://icom.museum/who-we-are/the-vision/museum-definition.html>. (Erişim tarihi: 14 Eylül 2011).
- MEB (2005). *İlköğretim 4 ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve klavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (2008). İlköğretim 1.-8. sınıflar Türkçe, matematik, sosyal bilgiler, hayat bilgisi ve fen ve teknoloji dersi öğretim programlarında müze ile eğitim. <http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/> (Erişim tarihi: 12 Aralık 2009).

- MEB (2009). *Sosyal bilgiler dersi 6 ve 7. sınıflar öğretim programı ve klavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Miles, M.B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Newbury Park C.A. USA: Sage Publications.
- Özden, Y. (2003). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Newbury Park, C.A. USA: Sage.
- Punch, F. K. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş*. (Çeviri: D. Bayrak, H. B. Arslan & Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Rebetez, P. (1969). *Bir müze nasıl ziyaret edilir?* Ankara: MEB Talim Terbiye Dairesi Araştırma ve Değerlendirme Bürosu.
- Safran, M. & Ata, B. (1998). Okul dışı tarih öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (GEFAD)*, 18(1) 87-94.
- Shabbar N. (2001). Çocuklar için müze eğitimi. *Kent, toplum, müze deneyimler ve katkılar*. (Der: B. Mardan). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Sternberg, S. (1989). The Art of participation. *Museum education history, theory and practice*. (Eds: N. Berry & S. Mayer). Virginia: Reston
- Tavşancıl, E. & Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.